

ЕКОНОМІКА ПІДПРИЄМСТВА

УДК 338.33

Григораш Д.І.

Національний технічний університет України "КПІ"

НАУКОВІ ЗАСАДИ ДИВЕРСИФІКОВАНОГО РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ КОРПОРАТИВНОГО УТВОРЕННЯ

У статті подано теоретичні аспекти диверсифікації діяльності підприємств корпоративного утворення. Проаналізовано різні підходи до визначення понять "диверсифікація" та "корпорація". Розкрито сутність понять "диверсифікований розвиток", "корпоративне утворення".

The paper presented the theoretical aspects of diversification of companies, corporate formation, analyzed various approaches to the definition of diversification and the corporation. Grained nature of the concept of diversified development, corporate formation.

Ключові слова: диверсифікований розвиток, інтегроване корпоративне утворення, багатогалузеві комплекси.

Вступ. Важливість диверсифікованого розвитку підприємств зумовлена, по-перше, нагромадженням значних обсягів капіталу на підприємстві, а по-друге, вичерпністю внутрішніх джерел зростання ефективності виробництва в основних сферах бізнесу. Тому виникає необхідність інвестування капіталу в інші види господарської діяльності.

Світові тенденції концентрації капіталу зумовлені об'єктивними законами розвитку економіки та засвідчують високий рівень розвитку ринкових відносин. Корпоративне утворення є явищем закономірним в умовах реалізації капіталоємних і масштабних проектів, заснованих на новітніх технологіях. Тому потреба в поглибленому обґрунтовані теоретичних аспектів розвитку компаній корпоративного утворення на основі диверсифікації набуває особливої актуальності.

Серед публікацій російських авторів з питань диверсифікації розвитку підприємств корпоративного утворення становлять інтерес праці С. Орехова [3], О. Драчової [1], А. Лібмана [1] та ін. Цікавими є праці й українських учених – М. Корінько [2], О. Гарафонові [13] щодо теоретико-методологічних аспектів диверсифікації та Є. Прутника [4] щодо розвитку вітчизняних інтегрованих корпоративних структур.

Постановка завдання. Зважаючи, що диверсифікація має витратний характер, а для великих інтегрованих корпоративних утворень ці витрати становлять значні суми, постає потреба ґрунтовного розкриття економічної сутності диверсифікації діяльності підприємств, дослідження її переваг і недоліків.

Методологія. У якості методологічної бази для дослідження були використані: системний підхід, термінологічний підхід, порівняльний аналіз та синтез.

Результати дослідження. Поняття диверсифікації пройшло тривалий шлях розвитку, змінюючись під впливом зовнішніх факторів економічного середовища та цілей підприємства. Еволюцію зміни та розуміння цього питання умовно можна розділити на 4 етапи [3, с. 13] (див. таблицю).

Отже, еволюція процесу диверсифікації відбувалась у такій послідовності: товарна диверсифікація, галузева диверсифікація, міжгалузева диверсифікація, диверсифікація на рівні країни, світова диверсифікація.

Традиційними визначеннями диверсифікації (від лат. *diversus* – різний та *facere* – робити) є: 1) розширення асортименту, зміна вигляду продукції, що виготовляється на підприємстві, освоєння нових видів товарів з метою підвищення ефективності виробництва та зниження ризиків; 2) розподіл грошових коштів серед різних об'єктів з метою зниження ризику втрат та з метою отримання більш високого прибутку [5, с. 83].

У "Великому економічному словнику" [9] диверсифікація (від лат. *diversificatio* – зміна, розмаїтість) – це: 1) проникнення фірми в галузі, що не мають прямого виробничого зв'язку і функціональної залежності від основної області її діяльності. Диверсифікація пов'язана з процесом концентрації виробництва на міжгалузевому рівні, структурною перебудовою господарства. У результаті диверсифікації монополістичні об'єднання перетворюються на складні багатогалузеві комплекси, утворюють конгломерати; 2) у широкому розумінні – розширення господарської діяльності в нові сфери.

Згідно з "Великим економічним словником" А. Азриліяна [10, с. 132], диверсифікація – це об'єднання

в рамках однієї управлінської структури (фірми, корпорації) виробництв, які відносяться до різних галузей народного господарства.

На думку М. Корінько, диверсифікація – це інноваційний процес різностороннього розвитку господарюючого суб'єкта шляхом перерозподілу ресурсів, проникнення в інші галузі виробництва та на ринки нових товарів і послуг з метою зниження ризиків та збільшення доходу [2, с. 13].

О. Савицька вважає, що диверсифікація – це розширення діапазону діяльності підприємства, фірми, корпорації за межі основного бізнесу; проникнення їх в інші галузі виробництва й на ринки нових товарів і послуг, найчастіше прямо не пов'язаних із основною сферою їх діяльності [11].

Таблиця. Еволюція поняття диверсифікації виробництва

Етапи історичного розвитку	Економічні передумови	Засоби досягнення цілей виробництва	Переважаюча форма організації виробництва	Наслідки
Епоха масового виробництва (до кінця 20-х рр.)	Концентрація виробництва та централізації капіталу в межах галузі	Створення товару для ринку. Зниження витрат виробництва	Спеціалізація виробництва	Створення товарних ринків
Епоха масового збуту (до середини 50-х рр.)	Концентрація капіталу в межах галузей. Товарна конкуренція. Перенасичення капіталу в межах галузей. Структурна конкуренція	Маніпулювання набором товарів, що використовуються в певній сфері. Маніпулювання набором галузей (виробництво технологічно взаємопов'язаної продукції). Рух капіталу в інші галузі та сфери діяльності. Маніпулювання набором галузей і сфер діяльності	Горизонтальна диференціація. Продуктова (товарна) диверсифікація. Вертикальна інтеграція. Галузева диверсифікація (набір галузей). Багатогалузева диверсифікація (набір галузей і сфер діяльності)	Вихід за межі товарних ринків. Галузеві ринки. Вихід за межі галузевих ринків. Національні і ринки
Постіндустріальне суспільство	Перенасичення капіталу в певних країнах. Критична маса обсягів виробництва у світовому масштабі. Конкуренція між фірмами, діяльність яких оптимізована у світовому масштабі	Експорт капіталу в інші країни. Регулювання світових господарських зв'язків. Оптимізація прибутковості в межах діяльності. Стратегія глобальної оптимізації діяльності	Географічна диверсифікація (набір країн). Міжнародна інтеграція. Інтернаціоналізація виробництва. Глобальна диверсифікація	Вихід за межі національних ринків. Регіональні ринки. Ефект мультиплікації на світовому рівні. Вихід за межі регіональних ринків
Епоха інформаційних та комп'ютерних технологій (із кінця 90-х рр.)	Світова конкуренція	Глобальна оптимізація світових господарських зв'язків	Світова економіка	Світовий ринок

Виходячи з викладеного вище, явище диверсифікації варто розглядати як процес, а не як вид діяльності. Тоді поняття “диверсифікований розвиток” можна охарактеризувати таким чином: це процес розвитку декількох не пов'язаних або суміжних виробництв, розробки нових видів товарів, робіт, послуг, що здійснюються суб'єктом господарювання для реалізації визначених ним економічних інтересів у існуючих ринкових умовах.

У фаховій літературі останнім часом для визначення багатогалузевих виробничих комплексів використовують багато різних термінів, а саме “корпорація”, “фінансово-промислові групи”, “інтегровані корпоративні структури”, “метакорпорація”, “акціонерне товариство”, “диверсифікована корпорація”,

“корпоративне утворення”.

В енциклопедичних виданнях поняття “корпорація” (лат. corporation – об’єднання) іменується як група осіб або організацій, що об’єдналися на правах членства для здійснення певних дій. З часом корпорація стає суб’єктом права і набуває статусу юридичної особи [5].

У зарубіжній літературі ця категорія розглядається з двох точок зору, а саме, “корпорація” – це:

1) домінуюча форма підприємницької діяльності в світі, велика організаційно-господарська структура національного чи міжнародного масштабу, яка функціонує на основі високого рівня усупільнення виробництва, концентрації та централізації капіталу;

2) сукупність внутрішньокорпоративних взаємовідносин, що виникають під час реалізації певної мети корпоративними підрозділами, заради якої вони об’єдналися. Отже, основна ознака корпорації – це об’єднання. В організаційно-правовому аспекті – об’єднання на добровільній основі фізичних і юридичних осіб, що мають загальні інтереси та єдину стратегію взаємодії та розвитку; в ресурсному аспекті – це об’єднання капіталів для формування цілісної системи корпоративного капіталу [13, с. 14].

Згідно з Законом України “Про підприємства в Україні” корпорацією визнано “договірне об’єднання, створене на основі поєднання виробничих, наукових і комерційних інтересів, з делегуванням повноважень централізованого регулювання діяльності кожного з суб’єктів” [4].

О. Гарафоновна під корпорацією розуміє інтеграційну корпоративну структуру (ІКС). На її думку, ІКС – це договірні об’єднання підприємств із метою підвищення конкурентоспроможності окремих елементів і всього об’єднання шляхом поєднання ресурсів та з урахуванням сукупності інтересів [13, с. 14].

О. Драчова й А. Лібман називають багатогалузеві виробничі комплекси метакорпорацією або інтегрованою корпоративною структурою як особливими формами корпоративного утворення. Вони стверджують, що ці терміни відміні від поняття корпорація і дають таке економіко-правове визначення метакорпорації – це об’єднання декількох юридичних осіб, хоча б деяка частина яких – комерційні організації, і яке саме по собі не має юридичного статусу [1, с. 39].

Отже, перераховані визначення або штучно обмежують сферу діяльності підприємства, або не дають змогу визначитись із типом інтеграції підприємства (вертикальною чи горизонтальною). Тому для того, щоб виокремити специфіку багатогалузевого виробничого комплексу, пропонуємо використовувати поняття диверсифікованого корпоративного утворення. Цей термін сформульовано на основі синтезу визначень диверсифікація та корпорація.

Отже, диверсифіковане корпоративне утворення – це інтегроване підприємницьке середовище, яке в межах загальної стратегії та з використанням єдиного фінансового й інформаційного потоку задіює горизонтально інтегровану сукупність вертикально інтегрованих бізнесів.

Висновки. Наукова новизна цього дослідження полягає в такому: наявні визначення поняття диверсифікації дають підстави виокремити найбільш характерні ознаки її розвитку, а саме: структурну перебудову господарства, розширення господарської діяльності, становлення інноваційно-інвестиційної діяльності, перерозподіл ресурсів, розробку нових видів товарів, послуг. Також явище диверсифікації слід розглядати як процес, а не як вид діяльності. Результатом процесу диверсифікованого розвитку є діяльність. Щодо визначення терміна “корпоративне утворення”, то всі зазначені визначення або штучно обмежують характер інтеграції, або ототожнюють це поняття з корпорацією.

Таким чином, незважаючи на підвищену увагу дослідників до проблем диверсифікованого розвитку підприємств корпоративного утворення, питання формування інтегрованих корпоративних структур залишається відкритим. Розвиток і функціонування інтегрованих корпоративних об’єднань вимагають подальших теоретичних і практичних наукових розробок.

Література:

1. Драчева Е.Л. Проблемы определения и классификации интегрированных корпоративных структур / Е.Л. Драчева, А.М. Либман // Менеджмент в России и за рубежом. – 2001. – № 4. – С. 37–53.
2. Корінько М.Д. Диверсифікація: теоретичні та методологічні основи / М.Д. Корінько. – К. : ННЦ ІАЕ, 2007. – 288 с.
3. Орехов С.А. Диверсифицированные корпоративные объединения: проблемы статистического анализа / С.А. Орехов. – М. : Буквица, 2000. – 120 с.
4. Прутник Э.А. Общие методические положения по формированию стратегии диверсификации развития межотраслевых объединений с участием углебогатительных предприятий / Э.А. Прутник. – Донецк : ООО “Юго-Восток, ЛТД”, 2003. – 82 с.
5. Райзберг Б.А. Современный экономический словарь / Б.А. Райзберг, Л.Ш. Лозовский, Е.Б. Стародубцева. – 2-е изд., испр. – М. : ИНФРА-М, 1999. – 479 с.
6. Современный экономический словарь / Общ. ред. Д.У. Пирса ; пер. с англ. А.Г. Пивоварова. – 2-е изд., испр. – М. : ИНФРА-М, 1999. – 479 с.
7. Економічна енциклопедія / Редкол. С.В. Мочерний (відп. ред.) та ін. – К. : ВЦ “Академія”, 2000. – С. 344–345.

8. Немченко Г.И. Диверсификация производства / Г.И. Немченко. — Благовещенск : АмурКНИИ, Дальневосточное отделение РАН, 1994. — С. 23.
9. Большой экономический словарь. — М. : Советская энциклопедия, 1991. — Т. 1. — 389 с.
10. Большой экономический словарь / Под ред. А.Н. Азрилияна. — 3-е изд., стереотип. — М. : Институт новой экономики, 1998. — 132 с.
11. Савицкая Е.В. Экономический словарь [Электронный ресурс] / Е.В. Савицкая, О.В. Евсеев. — URL:<http://www.bashedu.ru/konkurs/luchenko/rus/base/izdergkiproizvodstva.htm>.
12. Саблук П.Т. Ефективність корпоративного управління: інституційний аспект // Вісник аграрної науки. — 2004. — № 6. — С. 54–56.
13. Гарафонова О. Тенденції розвитку вітчизняних інтегрованих корпоративних структур / О. Гарафонова // Вісник ТАНГ. — 2005. — № 2. — С. 21–27.